
Fráter Zoltán

UTOLSÓ LITER

(Krúdy Gyula emléknapiján)

Az 1890-es évek magyar irodalmának modern törekvései, az impresszionizmus, a szimbolizmus, a szecesszió olyan természetességgel tűnnek fel Krúdy Gyula írásaiban, mintha ő találta volna ki ezeket az irányzatokat. Pályakezdése idején még él Jókai, sőt javában alkot, virágjában van Mikszáth Kálmán, az anekdota nagymestere, de szakadozó meseszövéssel, nagyvárosi, új érzékenységgel új hangon szól már Ambrus Zoltán, Gárdonyi Géza, Herczeg Ferenc és Bródy Sándor. Krúdy nagyon sokat tanul tőlük – Jókai romantikája után legtöbbször talán Bródytól –, ugyanakkor túl is lép ezeken a szerzőkön, hogy életkor szerinti kortársa, Ady Endre mellett találja meg helyét. Amit Krúdy a prózában megvalósít – az anekdota felbontását, a történet széttörését, a felemás érzések ötvözését, az ellentétes minőségek együttes szemléletét, az élet és étel misztikáját, a szerelem és halál közelségét –, azt Ady írja meg verseiben. Krúdy hőseinek az élet teljessége helyett kalandok, félbehagyott kísérletek, sorstörések jutnak, törmelékek, de ezek a törmelékek magukban őrzik még egy hajdanvolt egység emlékét, ízét, hangulatát. Talán ettől olyan édesek, fájóak, búsak és – némelykor – cinikusak. Ady híres verssora, a sokat emlegetett „minden egész eltörött”, a Krúdy-művek alapérzését is jellemzi, hiszen az ifjúkori elbeszélésektől kezdve, a Szindbád-novellákon át, *A vörös postakocsi* és számos más regény meséjében *minden láng csak részekben lobban, minden szerelem darabokban, mivel minden egész eltörött.*

Eltörött az az élet is, melyet Krúdy élt és amely Óbudán, méltatlan körülmények között fejeződött be. Utolsó éveiben egyetlen méltó környezete, különösen a végső hetek kihűlt, elsötétült dolgozószobájával szemben a Kéhli vendéglő, mely otthont nyújtott az egyre magányosabb, egyre betegbb írónak. Gondolhatott-e, akár egy pillanatra is életének summázatára 1933 borongós tavaszán, kivált május első napjaiban, visszavonhatatlanul közeledve 12-ike halálos hajnalához?

Magyar író emlékét idézni mindig többet jelent, mint életművét mérlegre tenni, jelentőségét felmérni, helyét meghatározni az irodalmi folyamatban. Magyar írónak lenni kényszerűen több volt, mint jó dolgokat írni és

szép eszméken merengeni. A magyar író sors, történelem, feladat. Sors, mert egy nagyon tehetséges, de nagyon elszigetelt nyelvű – magyar nyelvű – közösség tagja, történelem, mert lélekszámában sokszor veszélyeztetett, de nemzeti öntudatában megingathatatlan nép küszködésének örököse, és feladat, mert az egy anyanyelvet beszélők létfeltételeit, szabadság-állapotát, vagy szabadság-hiányát mindig beleszerkeszti a magyar író alkotásaiba az élet.

1933-ban ez a nagy magyar író, aki mellesleg egyik európai léptékkal mérhető írónk is, már véglegessé váló óbudai magányában él, és kétségbeesett kísérleteket tesz írásai elhelyezésére, de egyre nyilvánvalóbb, hogy a lapok valójában alig tartanak igényt műveire, a szerkesztők kelletlenül, késleltetve, mintegy kegyeletből közlik tárcáit, novelláit. A „jobb körökből” kikopott, s láthatóan megöregedett. Szárnyaszegetten, a szívbaj szorításaitól fuldokolva, a halál közelében él. A hajdani híres ínyenc lesoványodva, étvágytalanul írja gasztronómiai szertartásokban bővelkedő novelláit, a „gyomor örömeit”. Tartozásai miatt a villanyhálózatból kiiktatja a hivatal, súlyos lakbérhátralékai miatt kilakoltatás elé néz. Ezt a nyilvánvalóan beteg, nyomorgástól és munkától elgyötört embert az utolsó bánatalom a politika részéről éri, annak ellenére, hogy sohasem politizált párthoz igazodva. A halála előtti napon a kormány sajtófőnöke számon kéri tőle magyarságát, mert egy „rendbontó” felvidéki magyar újságban közölte írásait. A kisnemesi ősökkel büszkélkedő Krúdy, a negyvennyolcas honvédkapitány unokája, a családi hagyományt nagy becsben tartó nyíregyházi ügyvéd fia, a nemzetével mindenkor közösséget vállaló magyar író ezt a felelősségre vonó, megalázó vádaskodást és magyarsága firtatását kapja érdemrendül négy évtizedes munkálkodásáért.

A körúti Kőműves vendéglő után este a mindig menedéket nyújtó Kéhlibe tér, kedves kikötőjébe. Itt még záróra után is maradhatott, ez külön kiváltsága volt. Amíg a pincérek rakodtak, standoltak, még iszogathatott kicsit. Min töprenghetett akkor, ott a magányos asztalnál, ahonnan sehogy sem akaródzott hazafelé indulni? Sejtette-e, hogy a Templom utcai lakáshoz vezető útja, mely az ő öles lépteivel száz lépés sem, utolsó gyalogútja lesz? Mit is vihetett volna erre a nagy útra mást, mint palackba zárva Kéhli szellemét? „Édes szívecském, Józsikám – dörmögte halkán a főpincérnek –, én elvinnék magammal egy liter bort, betöltene nekem egy literes zöldszilvánt...” Éjjeli fél kettőkor történik ez és a magyar írónak három-négy órája van még az életből. Boros fejjel, hazafelé botorkálva, mire gondolhatott utolsó útján a kalandok és mesék fejedelme? Elkísérte-e utolsó útjára Szindbád, vele volt-e Alvinczi Eduárd, Rezeda Kázmér és megannyi hőse, száz és ezer alakban? Végiggondolt-e életén, a dicsőséges és nyomorúságos ötvenöt éven, eszébe jutott-e édesapja, akit máris öt évvel túlélte, de akitől

szívuját is örökségbe kapta? Bizony, a szív többször rendetlenkedett az utóbbi időkben.

Milyen lehetett ama éjszakai hazadöcögés az óbudai májusban, a fagyos ágy és a búcsúzó sóhajtás a reggeli derengésben? Szeretném hinni, hogy a hazafelé baktató Krúdy – a modern magyar író és konzervatív magyar úr – valahol mélyen, őseitől örökölt idegrendszeré mélyén érezte, tudta már a közeli halált. Nem izgatták már a tartozások. Elviselte az áramszünetet, készülvén egy sokkal hosszabb, végleges sötétségre. Az utolsó száz lépés közben nem érdekelte hátralék, kiköltöztetés, mert érezte, tudta, hogy hajnalban végleg máshová költözik. Felvillant-e vajon emlékezetében fiatalkori írása, a *Szindbád álma*, melyben jó előre megírta saját halálát is? „A szív-görcsök ismét kopogtattak Szindbád úrnál, és ugyanezért elhatározta, hogy megteszi végső előkészületeit a bekövetkezendő halálhoz” – írta ebben a novellában, mint ahogy azt is: „Mire reggel lesz, elmegyek.” Szindbád a kopott szőnyegen fekve, mereven bámulta a felfüggesztett lámpás két villanyégőjét – „Amíg azt a két villanykörtét látja, addig nincs baj” –, az áramtalanított lakásban Krúdy legfeljebb a pislákoló gyertya fényét figyelhette a végső roham előtt. Még megitta a Kéhlből hozott bort, szemtanúk állítása szerint reggelre az üveg üresen állt az ágy lábánál. Aztán elaludt és álmában megérkezett Majmunka, aki kezével egykor gondosan lenyomta Szindbád szempilláit is. De a hideg ágyban hánykolódó magyar íróban a nagy rádöbbenés előtt – igen, most valóban eljött az idő –, átsuhan még egy gondolat, a vég közvetlen közelében. Szája mosolyra húzódik, kezét ökölbe szorítja, de oly furcsán, hogy utolsó erejéből ujjaival fügét mutat. Ezt nektek, uzsorások, ezt nektek, itt maradók. Meghalt, mert meg akart halni, mert élni az *egészen eltörött világban* már nem volt érdemes.

Boldogan halt meg, mert a halál árnyékában a felismerés boldogsága töltötte el. Boldognak képzelem Krúdyt, mert a mélybe zuhanás előtt rájött valamire, olyan igazságra, mely azon az éjszakán vakító fénnel lobbant fel előtte. A szívek hajósa meghitt, mondhatni baráti viszonyban volt a halállal, de arról, hogy voltaképpen milyen is lehet, csak az utolsó pillanatban tudott meg valamit, éppen annyit, amennyi a nagy átkeléshez elegendő. Még hirtelen halál esetén is van egy pillanat, vagy annak törtrésze, amikor az élőben már tudatosul, hogy mindjárt meghal. Ekkor pereg le életünk filmje, hihetetlenül rövid idő alatt és a boldogan halók ekkor jutnak el valamiféle tudás birtokába, mellyel mint Kháron ladikján átkelnek a végtelenbe. Az a liter bor lényegesen megkönnyítette Krúdy Gyula utolsó perceit és olyan tapasztalathoz juttatta, mellyel boldogan, mint a tudás birtokosa léphetett a halál birodalmába.

Ez a felismerés pedig nem valamiféle nagyszabású, örökérvényű bölcsesség, nem valamiféle mindent megoldó, mindenre orvosságot nyújtó

recept volt, hanem egy aprócska, ám igencsak lényeges megfigyelés. Az élet – ötlött fel a haldoklóban – végtelenül kicsinyes, nevetséges, hitvány és komisz dolog, *de van benne zöldszilváni*. A halál, bármilyen legyen is, nem tud olyan lenni, mint a zöldszilváni. És ennyi az egész. Lehet-e ennél többet mondani?

Prikler Mátyás fotója (2002)